

Лекції з курсу «Соціологічна думка в Україні»

Лекція 10. Стан розвитку і проблеми сучасної української соціології

План

1. Зміна статусу соціології в незалежній Україні.
2. Сучасна українська соціологія: на шляху пошуку і становлення.
3. Проблеми сучасної української соціологічної науки.

Література:

1. Андрущенко В. П., Горлач М. І. Соціологія : навч. посібник / В. П. Андрущенко, М. І. Горлач. К. : «Єдинорог», 1998. 624 с.
2. Захарченко М. В., Погорілий О. І. Історія соціології: від античності до початку ХХ ст / М. В. Захарченко, О. І. Погорілий. К. : Либідь, 1993. 336 с.
3. Історія соціологічної думки: навчальний енциклопедичний словник-довідник / за наук. ред. В.М. Пічі [Н.В. Коваліско, В.М. Онищук, Н.М. Цимбалюк та ін.]. Львів: «Новий Світ – 2000». 2016. 687 с.
4. Історія української соціологічної думки: навчальна біографічна енциклопедія / За наук ред. В.М. Пічі [В.М. Онищук, Ю.Ф. Пачковський, Н.М. Цимбалюк та ін.]. Львів: «Новий Світ – 2000». 2019. 334 с.
5. Черниш Н.Й. Соціологія: Підручник за рейтингово-модульною системою навчання. 5-е вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2009. 468 с.

1. Зміна статусу соціології в незалежній Україні

Розпад СРСР і створення на його руїнах низки незалежних держав, здобуття Україною незалежності знаменують початок якісно нового етапу в поступі соціології як науки. Вона здобуває статус окремої соціальної науки. *Розвиток соціології стає нагальною потребою національного відродження України*, і навпаки, процеси відродження і державотворення вимагають своєрідного соціологічного супроводу.

У 1990 р. в Україні був сформований **Інститут соціології НАН України**, в результаті реструктуризації Інституту філософії НАН України. Головний напрям його діяльності – виявлення закономірностей розвитку українського суспільства, осмислення досвіду перетворення суспільства у громадянське. Досягнення цієї мети реалізується в таких напрямках: 1) особливості соціально-статусної стратифікації в умовах становлення ринкової економіки; 2) умови і механізми формування ринкової економіки; 3) фактори виникнення і механізми подолання соціальних конфліктів у процесі трансформацій суспільства; 4) українська етнічність.

В Інституті соціології активною науковою діяльністю зайнялася ціла плеяда відомих в Україні за кордоном науковців-соціологів, серед яких **Л.В.Сохань, В.М.Ворона, М.О.Шульга, А.О.Ручка, В.В.Танчер, Є.І.Головаха, В.І.Тарасенко, В.Л.Осовський, В.Є.Пилипенко, Н.В.Паніна, С.О.Макєєв, К.К.Грищенко, С.Войтович, О.Донченко, І.Мартинюк, С.Суїменко** та ін.

В 1990 р. створено **Соціологічну асоціацію України (САУ)** - організацію, яка об'єднує науковців, спеціалістів та науково-дослідні колективи, які працюють у галузі соціології. Головною метою САУ є сприяння підвищенню професійного рівня та практичних цінностей соціологічних досліджень в Україні, захист законних інтересів соціологів та поширення соціологічних знань. Пріоритетними завданнями САУ визначено: розвиток вітчизняної соціології, виявлення проблем соціального розвитку України, сприяння професійній соціологічній освіті в Україні, розвиток наукових зв'язків та багато іншого. Першим президентом САУ був професор **В.І.Волович**. В університетах було відкрито факультети та відділення для підготовки професійних соціологів, започатковано соціологічні видання, утворено спеціалізовані ради по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата і доктора соціологічних наук. Було створено науковий журнал «**Філософська і соціологічна думка**», а з 1998 р. – часопис «**Соціологія: теорія, методика, маркетинг**».

Значний внесок у розвиток вітчизняної соціології зробили вчені – соціологи, що працюють у вищих навчальних закладах Києва (**М.Захарченко, М.Лукашевич, М.Пірен, І.Гавриленко, Л.Ніколаєнко, В.Хмелько, Ю.Яковенко** та ін.), Харкова (**О.Якуба, В.Астахова, В. Бакіров, В.Соболев, Л.Герасіна, І.Рущенко, В.Шкода, Ю.Чернецький, О.Сидоренко** та ін.), Львова (**А.Хоронжий, Н.Черниш, В.Піча**), Одеси (**І.Попова, Н.Побєда, Е.Гансова, В.Подшивалкіна, В.Оніщук** та ін.), Дніпропетровська (**В.Городяненко, В.Полтораєк**) та інших центрів науки і освіти України.

2. Сучасна українська соціологія: на шляху пошуку і становлення

Нині соціологія знаходиться в пошуку власної автентичності, виробляє свою методологічну базу, концептуальну схему та відповідний цим засадам понятійно-категоріальний апарат. Кардинально переглядається предмет її досліджень. В

якості центрального поняття, ключової соціологічної категорії виділяється *громадянське суспільство*, а сама соціологія розуміється як самостійна наука про соціальні спільноти-суб'єкти, механізми їх становлення, функціонування й розвитку. Створюються умови для методологічного плюралізму в соціології, існування різних підходів, орієнтацій в соціальних дослідженнях. Українська соціологічна школа набуває рис національної, що знаходить прояв не стільки в проблематиці досліджень, скільки в акцентах на традиції соціально-гуманітарних досліджень української культури в цілому.

Сьогоднішній стан української соціології визначається загальною ситуацією в країні. Основні особливості сучасної української соціології: Перша особливість – основна увага загалом зосереджена на *вивченні змін, що відбуваються у нашому суспільстві*, в Україні, *генези цих змін і їх наслідки*. Друга – те, що *соціологія почала інституціалізуватися як самостійне суспільне явище*. Третя особливість, що притаманна розвитку вітчизняної соціології, це *недостатня увага до неї з боку держави та суспільства*, недостатнє фінансування та ін.

Розбудова соціологічної науки та освіти неможлива без збереження наукових шкіл. У 70-80-х роках, на думку фахівців, в Україні сформувалося кілька так званих соціологічних шкіл: школа київських соціологів, Харківська і Одеська. Саме в цих містах (Київ, Одеса, Харків, Дніпропетровськ) в основній масі й досі виходять колективні та індивідуальні праці соціологів, наукові записки, збірники праць.

Провідні соціологи України: **Бакіров Віль Савбанович**, академік НАН України, ректор Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна; **Вишняк Олександр Іванович** – доктор соціологічних наук, завідувач відділу соціально-політичних процесів Інституту соціології НАН України; **Ворона Валерій Михайлович** – академік НАН України, директор Інституту соціології НАН України; **Головаха Євгеній Іванович** – професор, доктор філософських наук, зав. відділом методології і методів соціології ІС НАНУ; **Горбачик Андрій Петрович** – к.ф.-м.н., декан факультету соціології КНУ імені Т.Г. Шевченка; **Городяненко Віктор Георгійович**, д.і.н., професор кафедри соціології Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара; **Євтух Володимир Борисович**, член-кореспондент

НАН України, д.іст.н., професор КНУ імені Т.Г. Шевченка; **Злобіна Олена Геннадіївна** – д.соц.н., проф., зав. відділом соціальної психології ІС НАНУ; **Паніотто Володимир Ілліч** – д.ф.н., професор НаУКМА; **Ручка Анатолій Олександрович** – доктор філософських наук, головний науковий співробітник Інституту соціології НАН України; **Сокурянська Людмила Георгіївна** – доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри соціології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна; **Черниш Наталія Йосипівна**, доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри історії та теорії соціології Львівського національного університету імені Івана Франка; **Шульга Микола Олександрович** – член-кореспондент НАН України, заступник директора Інституту соціології НАН України.

За роки незалежності України з'явилися нові періодичні видання: «Генеза» (м. Львів), «Константи» (м. Херсон), «Современное общество» (м. Харків), «Розбудова держави», «Політичний портрет України», часопис «Політична думка» (м. Київ), але за браком коштів вони ледь підтримують життя соціологічної науки. Найважливішим досягненням у цій галузі стало заснування першого в Україні фахового видання «Соціологія: теорія, методи, маркетинг».

Щодо соціологічної освіти в Україні, то це порівняно нова галузь вищої професійної освіти як соціального інституту держави. Її метою є створення, оновлення та поширення соціологічних знань і підготовка кваліфікованих фахівців. Тривалий час соціологічна освіта в Україні була відсутня з ідеологічних причин, і лише у 80-х роках утворюються перші кафедри соціології.

Нині соціологічна освіта в Україні має певну мережу навчальних та науково-дослідних установ. Серед них: 1) *Український інститут соціальних досліджень ім. О. Яременка (УІСД)*. 2) *Український центр економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова (УЦЕіПД)*. 3) *Київський національний університет імені Т. Шевченка*. 4) *Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна*. 5) *Львівський національний університет імені Івана Франка МОН України*. 6) *Одеський національний університет імені І.І. Мечникова МОН України*. 7) *Національний університет «Києво-Могилянська академія»*. 8) *Східноукраїнський*

національний університет імені Володимира Даля. 9) ДНУ імені Олеса Гончара; 10) ЗНУ.

3. Проблеми сучасної української соціологічної науки

Соціологічна наука покликана вивчати суспільство з метою забезпечення необхідною інформацією суб'єктів, які здійснюють соціальне управління. Відомий соціолог М. Шульга, пропонуючи пояснювальну схему подолання криз на рівні повсякденного життя українських громадян, констатує великі труднощі вітчизняної науки в поясненні і оцінці того, що відбувається в країні. «Ми не маємо надійної теорії пояснити нинішній стан українського суспільства, у нас немає необхідного для цього понятійно-категоріального апарату. ... Спроби імпортувати для нашого суспільства пояснювальні схеми, що виникли для пояснення інших суспільств, на перевірку неодноразово виявлялися теж малопродуктивними».

Далі М. Шульга зробив висновок про ключову проблему і одне з основних завдань вітчизняної суспільствознавчої науки. 1) Ніхто окрім самих українських соціологів, не здатний створити адекватну картину українських соціальних реалій, дати їх кваліфікований аналіз, розробити пояснювальну теоретичну модель суспільних процесів. 2) Як і раніше, гостро стоїть завдання створення картини соціологічного бачення сучасного українського суспільства. Потрібні теоретичні моделі пояснення того, що відбувається в країні, потрібен розгалужений науковий апарат, здатний дати адекватний практиці образ суспільства. Без цього наше соціальне життя залишатиметься непоясненим, а, отже, некерованим і не прогнозованим.

Сьогодні на соціологію є попит. Причиною цього є те, що соціологічні дослідження почали проводитися на комерційній основі, спостерігається прагнення з боку правлячої влади і тих, «хто платить», «закупити» соціологію. В Україні вже створено велику кількість соціологічних центрів, інститутів, груп окремих осіб, які проводять опитування громадської думки, моніторинги, маркетингові дослідження, і, на жаль, не завжди на професійному рівні. Перед інститутом науки постає ряд завдань щодо удосконалення соціологічної освіти, формування у суспільстві соціологічного мислення, масової підготовки спеціалістів-соціологів.